

25. Довжук Б.С., Хаба С.С., Левченко О. С., Білінська Т. М., Ваврикоч С. С. Трудова міграція населення Тернопільської області: кількісний та географічний аспекти / Тернопільська обласна держ. адміністрація; Тернопільський обласний центр зайнятості. — 3. вид., оновлене та доп. — Т.: Джура, 2006. — 72с. :
26. Костова Ю.Б. Підліткова злочинність як прояв кризи правосвідомості неповнолітніх / Ю.Б. Костова // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. — Одеса, 2005. — № 2. — С. 83–85.
27. Райс Ф. Психологія подросткового и юношеского возраста. — СПб.: "Интер", 2000. — 624с
28. Психосоциальная коррекция и реабилитация несовершеннолетних с девиантным поведением / под ред. С.А. Беличевой. — М.: Образование, 1999. — 289 с.
29. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.kpsw.edu.pl/eurosierota>
30. Ростова Л. Трудовій міграції — цивілізоване обличчя / Л. Ростова // Профспілки України. — 2010. — № 5. — С. 10–11.
31. Дети улицы / "В помощь тем, кто работает с детьми". Центр социально-педагогической и профилактической работы с детьми, нуждающимися в особой опеке / - К.: Наук. світ, 2002.
32. Блинова О. Міграційні установки сучасної молоді України // Практична психологія та соціальна робота. — 2009. — № 7. — С. 1-4.
34. Толстоухова С.В. Стратегія формування національної системи забезпечення прав дітей / С.В. Толстоухова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. — 2007. — № 3. — С 78-83.
35. Зустріч з Блаженнішим Любомиром Гузаром у Львівській політехніці з нагоди 120 - річчя Патріарха Йосифа Сліпого (13.03.12) : [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.mio.k.lviv.ua/index.php?option=com>.
36. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879 [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 351.74(477)

Приз І.Ю., здобувач ХНУВС

Правова природа відносин у сфері реалізації громадянами права на освіту

В статті вказано, що в процесі реалізації права на освіту має місце як публічний, так і приватний інтерес. Доведено, що в процесі реалізації публічного інтересу у сфері освіти виникають публічно-правові відносини. На підставі позицій вчених надано визначення адміністративно-правових відносин у сфері освіти, і доведено, що останні носять управлінський (зовнішній та внутрішній) або публічно-сервісний характер. Обґрунтовано, що через публічно-сервісні відносини реалізуються права та свободи громадян в цілому, та у сфері освіти зокрема.

Ключові слова: право на освіту, система освіти, правовідносини, адміністративно-правові відносини у сфері освіти, публічно-сервісні відносини.

В статье указано, что в процессе реализации права на образование имеет место как публичный, так и частный интерес. Доказано, что в процессе реализации публичного интереса в сфере образования возникают публично-правовые отношения. На основании позиций ученых дано определение административно-правовых отношений в сфере образования, и доказано, что последние носят управленческий (внешний и внутренний) или публично-сервисный характер. Обосновано, что через публично-сервисные отношения реализуются права и свободы граждан в целом, и в сфере образования в частности.

Ключевые слова: право на образование, система образования, правоотношения, административно-правовые отношения в сфере образования, публично-сервисные отношения.

The article stated that the implementation of the right to education takes place both public and private interest. It is shown that in the course of public interest in education there are public-law relationship. Based on

the position of scientists provided the definition of administrative and legal relations in education and proved that the latter are management (external and internal) or public service nature. Proved that a public relations service sold the rights and freedoms of citizens in general and in education in particular.

Key words: right to education, system of education, legal, administrative and legal relations in education, public service relationship.

Постановка проблеми. Освіта в сучасних умовах є необхідною умовою повноцінного розвитку людини і громадянина. Нормативно це нашло своє закріплення в статті 53 Конституції України, яка проголосила, що кожен має право на освіту. Створення дієвого механізму реалізації зазначеного права передбачає формування відповідної правової бази, системи суб'єктів, визначення правової природи відносин, які виникають в ході реалізації права на освіту із врахуванням євроінтеграційних процесів та входження до мирової освітньої спільноти нашої держави.

Аналіз останніх досліджень. Слід зауважити, що проблеми, пов'язані із адміністративно-правовою складовою реалізації прав громадян на освіту постійно перебувають у центрі уваги вчених, а саме: В. О. Боняк, В. С. Журавського, М. Н. Курка, В. І. Пальчикова, Н. В. Ракши, К. М. Романенка, Р. В. Шаповала. Питання формування та розвитку освітнього права стали предметом наукового аналізу таких вчених як: К. Ю. Богомаз, Р. Г. Валєєв, М. І. Козубра, О. О. Кулініч, А. А. Лукашенко, В. А. Мясніков, Л. І. Паращенко, Н. І. Пігасова, В. І. Шкатулла, І. В. Чорноморденко, Д. А. Ягофаров та інші.

Праці зазначених вчених покладені в основу формування підходу щодо визначення правової природи відносин у сфері освіти. Для цього звернемося до напрацювань щодо сутності та змісту правовідносин, які є на сьогодні в правовій науці, та визначення адміністративно-правових відносин у зазначеній сфері.

Проблемам методології правовідносин присвячували свої праці вчені — теоретики, а саме, С. С. Алексєєв, А. І. Єлістратов, В. Б. Козлов, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, П. М. Рабинович, О. Ф. Скакун та ін.

Але, поряд з цим, у теорії права не має єдино сформованого підходу до визначення поняття правовідносини, і це свідчить про складність та багатогранність цього феномену. Отже, зупинимось на деяких найбільш сприйнятих в умовах сьогодення визначеннях правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Так, Н. І. Матузов під правовідносинами розуміє урегульовані правом суспільні відносини, які знаходяться під охороною держави, учасники яких є носіями взаємно кореспондуючих юридичних прав та обов'язків [1, с. 479]. У свою чергу О. Ф. Скакун дає таке визначення правовідносин, це урегульовані нормами права вольові суспільні відносини, які мають прояв в конкретному зв'язку між уповноваженими та зобов'язаними суб'єктами, що є носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності і гарантованих державою [2, с. 374–375]. Виходячи з вищенаведеного, можна зробити проміжний висновок, що правовідносини — це суспільні відносини, які урегульовані нормами права, суб'єкти, яких наділені взаємними правами та обов'язками.

На сьогоднішній день в суспільстві існує безліч відносин економічного, політичного, культурного, соціального, освітнього характеру тощо. Постає питання, як ці відносини співвідносяться з правовідносинами. А відповідь на це питання полягає в тому, що правовідносини це форма закріплення суспільних відносин у сфері економіки, освіти,

політики. Тобто, можна зробити висновок, що відносини у сфері освіти є правовідносинами. На користь цього твердження можна навести позицію А. В. Міцкевича, який зазначає, що в широкому сенсі до правовідносин можуть бути віднесені всі відносини, які прямо або опосередковано пов'язані із дією права в суспільстві [3, с. 277].

Отже, зупинимось на розгляді правовідносин у сфері освіти. Так, Р. Г. Валєєв із врахуванням підходів різних фахівців, виділяє наступний перелік типів суспільних відносин з приводу освіти: 1) конституційно-правові відносини — щодо визначення та здійснення державної освітньої політики (або, за формулюванням В. І. Шкатулли (2001) — ті, що «визначають компетенцію вищих державних органів у галузі освіти»); 2) адміністративні відносини, які виникають між суб'єктами управління та підпорядкованими у галузі освіти; 3) відносини соціального забезпечення учасників освітніх правовідносин; 4) трудові відносини, у які вступають освітяни; 5) цивільно-правові відносини щодо надання освітніх послуг; 6) відносини з приводу авторських та суміжних прав; 7) відносини, врегульовані сімейним правом, у тому числі в частині надання освіти у сім'ї; 8) фінансові відносини, у які вступають навчальні заклади, їх структурні підрозділи, органи управління освітою, їх працівників; 9) господарські відносини, у які вступають навчальні заклади, їх структурні підрозділи, органи управління освітою тощо; 10) податкові відносини, у які вступають навчальні заклади, їх структурні підрозділи, органи управління освітою тощо; 11) бюджетні правовідносини, у які вступають навчальні заклади, їх структурні підрозділи, органи управління освітою тощо; 12) земельні відносини, у які вступають навчальні заклади, їх структурні підрозділи, органи управління освітою тощо; 13) безпосередньо освітні правовідносини (педагогічні відносини як їх складову частину або тотожний феномен) [4, с. 39–40].

В. О. Боняк наводить позицію Г. А. Дорохової, яка зазначає, що правові відносини, які виникають у сфері освіти між органами управління і громадянином, мають «різне походження». Науковець вважала, що їх не можна зводити тільки до адміністративно-правових; визначала їх як комплексні, як такі, що є єдиними, незважаючи на деякі «вкраплення» елементів інших галузевих правовідносин, вказувала на співпадання з декількома галузями національного права та запропонувала назвати систему правових норм, що закріплюють цілісність загальних відносин у сфері народної освіти, освітянським правом [5, с. 21-22]. В свою чергу, В. М. Сирих зазначає, що необхідно розмежовувати поняття «освітні правовідносини» та «правовідносини в сфері освіти». Останні є комплексними, вони виникають у сфері освіти, на основі взаємодії норм освітньої та інших галузей права, тоді як освітні правовідносини є самостійними утвореннями на зразок адміністративних, сімейних тощо [6, с. 43]. А. Гусєва під освітніми правовідносинами розуміє цілісну динамічну систему, яка діє в сфері освіти, має внутрішню структуру та взаємозв'язок із складовими елементами [7, с. 126]. При цьому дослідниця не розрізняє категорії «правовідносини у сфері освіти» та «освітні правовідносини», а в запропонованому їй визначенні прослідковується концепція, яка була презентована В. В. Спаською [8]. О. Мельничук, зазначає, що освітні правовідносини — це врегульовані нормами освітнього права суспільні відносини, які виникають між особою, яка навчається, та навчальним закладом, іншими учасниками навчально-виховного процесу у зв'язку з оволодінням цією особою знаннями, уміннями, навичками, визначеними стандартами освіти [9, с. 19].

Аналіз існуючих на сьогодні наукових позицій щодо правової природи правовідносин у сфері освіти свідчить про їх неоднозначність, дискусійність та в загальному вигляді

не сформованість останніх. В цілому не заперечуючи проти формування освітнього законодавства та освітнього права, на нашу думку, з початку доцільно звернутись до теорії поділу права на публічне та приватне. Оскільки саме із цих позицій, на нашу думку, можливо визначити правову природу правовідносин у сфері освіти.

В основу поділу права на публічне та приватне покладено інтерес. Особливість інтересу, якщо дивитися на нього через призму права, полягає у тому, що останній набуває правового значення лише у випадку, коли він відповідним чином закріплений, тобто дістав форму правової норми [10, с. 29]. Отже, правова норма закріплює можливість реалізації публічного інтересу або приватного інтересу. О. А. Моргунов, в свою чергу дає наступне визначення публічного інтересу, як потреби усього суспільства або його певної частини, які визнаються та забезпечуються на публічному рівні і можуть втілюватися у користуванні, володінні конкретним соціальним благом або їх сукупністю [11, с. 4-5]. Сутність приватного інтересу полягає у задоволенні приватних справ, яка зачіпає сферу статусу вільної особистості, приватної власності, вільних договірних відносин, спадкування, вільне переміщення товарів, послуг і фінансових коштів і т. ін. [12, с. 263-264]. Хоча теорія поділу права виникла за часів Римської імперії, особливої актуальності на теренах Української правової системи почала набирати останнім часом. Це пов'язано з динамічним розвитком суспільних відносин, інтеграцією у європейське середовище та потребами правозастосовної практики. Отже, постає питання при реалізації права на освіту людини або громадянина знаходить свій прояв приватний або публічний інтерес? З першого погляду мова йде про приватний інтерес, але якщо зануритись в розгляд цього питання можна зрозуміти, хибність цього твердження. Оскільки, в умовах сьогодення суспільство для подальшого свого розвитку потребує щоб його члени мали освіту і це прямо проголошується в Конституції України. Для цього створюється мережа навчальних закладів, розробляються освітні програми, які затверджуються органами управління освітою, постійно здійснюється контроль за якістю надання освітніх послуг і таке ін. Як нам вбачається, права на освіту виникає як публічний інтерес, а вже потім інтегрується у приватний. Це проявляється у виборі навчального закладу, спеціальності, ступеня освіти, форми отримання освітніх послуг тощо.

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що в процесі реалізації права на освіту має місце як публічний, так і приватний інтерес. Але, подальший хід дослідження буде присвячений публічному інтересу в процесі реалізації права на освіту.

Отже, в процесі реалізації публічного інтересу у сфері освіти виникають публічно-правові відносини. На нашу думку, особливого значення в цьому контексті набуває адміністративне право як вид публічного права та відповідно адміністративно-правові відносини у сфері освіти.

Звернемося до напрацювань, які існують в правовій науці щодо змісту та визначення адміністративно-правових відносин, що дасть можливість окреслити коло відносин у сфері освіти, які є адміністративно-правовими тощо.

Так, Х.П. Ярмаки, зазначає, що адміністративне право тепер в усе більшій мірі покликано регулювати суспільні відносини, що виникають між особистістю й державою, між громадянином і публічною адміністрацією, забезпечуючи реалізацію й охорону прав і свобод громадян у сфері, як державного, так і не державного управління, їхній захист від можливого свавілля чиновників [13, с. 161-162]. Т. О. Коломоєць в підручнику «Адміністративне право України. Академічний курс» (2011 р.) зазначає,

що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами і обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі публічного (державного і самоврядного) управління в сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку [14, с. 43-44].

В. Б. Авер'янов визначає адміністративно-правові відносини як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємозв'язані і взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [15, с. 171]. Як зазначає, Я. Л. Іваненко, що саме таке визначення постає цілісним визначенням адміністративно-правових відносин, де не вказується сфера виникнення адміністративно-правових відносин, натомість підкреслено правову основу цих відносин та їх характерну особливість – взаємозв'язок і взаємодія сторін (суб'єктів) шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків. Немає і прямої вказівки на владність адміністративно-правових відносин, однак підкреслюється наявність взаємних прав і обов'язків між сторонами таких відносин [16, с. 20-21]. Про це наголошує і О. І. Харитонова про поступове витіснення вчення про особливі владні відносини у теорії адміністративного права [17, с. 7]. Таку ж думку обґрунтовую Р.С. Мельник, який зазначає, що публічні правовідносини у більшості випадків не є владними за своїм змістом, їх виникнення не пов'язане зі здійсненням державного (публічного) управління. Найчастіше вказані відносини є наслідком публічно-сервісної діяльності; публічно-сервісні правовідносини можуть виникати як між суб'єктами публічної адміністрації та приватними особами, так і між іншими юридичними особами публічного права та приватними особами. Суб'єкт публічної адміністрації не є обов'язковим учасником публічних правовідносин. Останні можуть виникати між будь-якими суб'єктами, що наділені публічними правами та обов'язками. Саме тому доцільно вказувати на можливість участі у відповідних правовідносинах суб'єкта, наділеного владними повноваженнями поряд із іншими суб'єктами, що наділені публічними правами та обов'язками [18, с. 55-64]

Висновок. Підсумовуючи вище наведені позиції, можна зробити висновок, що адміністративно-правові відносини у сфері освіти – це суспільні відносини, що виникають між суб'єктами публічної влади та фізичними і юридичними особами, які регламентуються нормами адміністративного права і носять управлінський (зовнішній та внутрішній) або публічно-сервісний характер. Так, до зовнішніх управлінських відносин у сфері освіти, як приклад можна навести відносини, пов'язані з діяльністю органів управління у сфері освіти з державними та недержавними навчальними закладами, з іншими органами публічної влади та органами місцевого самоврядування щодо організації реалізації права на освіту. До управлінських внутрішніх відносин у сфері освіти будуть належать внутрішньоорганізаційні відносини суб'єктів публічної влади у зазначеній сфері (проходження публічної служби, інформаційне забезпечення; матеріально-технічне забезпечення, облік та контроль та ін.). Що стосується публічно-сервісних відносин, то це відносини, які виникають між фізичною особою та відповідним закладом освіти з приводу отримання освітніх послуг. Саме через публічно-сервісні відносини реалізуються права та свободи громадян в цілому, та у сфері освіти зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Терия государства и права : курс лекцій / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — М. : Юристъ, 1997. — 672с.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум; Ун-т внутр. Дел, 2000. — 704 с.
3. Мицкевич А. В. Правовые отношения в советском обществе / А. В. Мицкевич // Общая теория советского права / под ред. : С. Н. Братусь, И. С. Самощенко. — М. : Юрид. лит., 1966. — С. 275—316.
4. Валусь Р. Г. Освітнє право України : навч. посіб. / Р. Г. Валусь — Луганськ, 2011 — 287 с.
5. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.02 / Боняк Валентина Олексіївна. — К., 2005. — 207 с.
6. Сырых В. М. Введение в теорию образовательного права / В. М. Сырых. — М. : Готика, 2002. — 340 с.
7. Гусева А. Образовательные правоотношения как элемент права граждан на образование / А. Гусева // Закон и жизнь. — № 9/2 (261). — 2013. —С. 124—127.
8. Спасская В. В. Правовое регулирование образовательных отношений : теоретико-правовое исследование : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В. В.Спасская. — М., 2007. — 36 с.
9. Мельничук О. Поняття та особливості освітніх правовідносин / О. Мельничук // Юридична Україна. — № 11. — 2010. — С. 15—19.
10. Мисник Г. А. Публичные и частные интересы в экологическом праве / Г. А. Мисник, Н. Н. Мисник // Государство и право. — 2006. — № 2. — С. 29—37.
11. Моргунов О. А. Адміністративно-спортивне право у системі адміністративного права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. А. Моргунов. — Запоріжжя, 2013. — 19 с.
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум, 2001. — 656 с.
13. Ярмачі Х. П. Державне управління та адміністративне та адміністративне право / Х. П. Ярмачі // Теорія і практика сучасного права : зб. матер. конф. — Херсон : Айлань, 2010. — Т.2. — С. 163—165.
14. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. / Т. О. Коломоєць. — К. : Юрінком Інтер, 2011. — 576 с.
15. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : У 2 т. Т. 1. : Загальна частина / ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова). — К. : Юрид. думка, 2007. —592 с.
16. Іваненко Я. Л. Адміністративні неюрисдикційні провадження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Я. Л. Іваненко. — Київ, 2011. — 20 с.
17. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. І. Харитоновна — О., 2004. — 38 с.
18. Мельник Р. С. Ще раз про сутність та ознаки публічно-сервісних відносин / Р. С. Мельник / Вісник вищого адміністративного суду України. — 2008. — № 4. — С. 55—64.